

DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-69-73

УДК 37.011.32-054.6

А.Д. ВИСЕЛКО,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри міжнародного туризму та мовної підготовки
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито сутність психолого-педагогічного супроводу іноземних студентів під час навчання в українських вишах. Акцентовано увагу на поняттях «супровід», «психолого-педагогічний супровід». Показано, що складовими психолого-педагогічного супроводу є процеси психологічної та педагогічної підтримки, допомоги з боку «супроводжувачих» педагогів. Визначено провідні функції психолого-педагогічного супроводу (відновлювальна, компенсуюча, стимулююча, корекційна, соціалізуюча), етапи, форми та методи психолого-педагогічної підтримки іноземних студентів.

Ключові слова: супровід, психолого-педагогічний супровід, іноземні студенти, тьютор.

Постановка проблеми. Стрімко зростаючий експорт українських освітніх послуг зумовлює збільшення контингенту іноземних студентів у вітчизняних ВНЗ, що є одним з найбільш важливих напрямів міжнародної діяльності українських вишів. Зазначене обумовлює активізацію уваги науковців до проблеми адаптації іноземних студентів до навчання в українській вищій школі, яку розуміємо як процес активного пристосування студентів до умов життя в іншій країні, її традицій, норм суспільної поведінки, нового соціального оточення; навчально-виховного середовища, що включає нове ставлення до професії, навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; навчального колективу, його звичаїв і традицій; нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, форм використання вільного часу; засвоєння та визнання особистістю цінностей, комунікативних норм та вимог нового соціального середовища. Цей процес передбачає гармонізацію взаємодій особистості з новим природним, культурним, соціальним, навчально-виховним, професійно орієнтованим середовищем шляхом поступового зменшення ступеня неузгодженості між людиною та зовнішнім оточенням шляхом реалізації психолого-педагогічного супроводу.

Аналіз актуальних досліджень. Адаптивним проблемам іноземних студентів значна увага приділялася у дослідженнях зарубіжних соціологів, соціальних психологів та педагогів (С. Бокнер, М. Вебер, А. Корміліцин, О. Скворцова, П. Сорокін, Т. Чернявська, К. Оберг, Г. Тріандіс та ін.).

Проблеми супроводу особистості студента були розглянуті в працях М. Битянової, Г. Биерса, Е. Зеер, Дж. Кагана, Є. Казакової, Л. Кожуховської, Л. Лазаревої, С. Римм-Кауфмана, М. Рожкова, М. Шакурової, Л. Шнейдер, S. Nieto та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, ця проблема продовжує стояти гостро й потребує подальшого дослідження.

Метою ж статті є розкриття сутності психолого-педагогічного супроводу іноземних студентів під час навчання в українських вишах.

Виклад основного матеріалу. Перш за все акцентуємо увагу на сутності феномену «супровід», який визначають як «комплексний метод, в основі якого єдність чотирьох функцій: діагностика сутності проблеми; інформація про сутність проблеми та шляхи її вирішення;

консультації на етапі прийняття рішення та розробки плану розв'язання проблеми; надання первинної допомоги на етапі реалізації плану вирішення проблеми» [5, с. 93]; комплексний психологічний вплив на особистість, надзавданням якого є активізація саморозвитку людини [7]; складова частина професійної освіти, яка полягає в психологічній допомозі людині щодо подолання труднощів професійного життя, корекції деструктивних тенденцій розвитку, підвищення адаптованості майбутнього фахівця до соціально-економічних і технологічних змін, розвитку в нього позитивної професійної перспективи» [3, с. 266–267].

Отже, у наведених дефініціях мова йде про підтримку, в основі якої – збереження максимуму свободи та відповідальності суб'єкта розвитку за вибір варіанта вирішення проблеми. Супровід «забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору; систему професійної діяльності педагогічної спільноти, спрямовану на створення соціально-психологічних умов успішного навчання та психологічного розвитку в умовах взаємодії» [1, с. 27].

За соціально-орієнтованого підходу супровід розглядають як взаємодію, спрямовану на надання допомоги суб'єкту розвитку у вирішенні проблем [2, с. 35]. Отже, супровід на етапі адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ розуміємо як спеціально організований та контрольований процес адаптації, де студенти отримують кваліфіковану допомогу та психолого-педагогічну підтримку, а середовище у цьому процесі розглядаємо як пусковий механізм, завдяки якому студент орієнтується на певні умови, приймає його як комплекс вимог та потенціалів для власного розвитку.

Психолого-педагогічний супровід розглядається вченими як недиригентна форма надання допомоги, яка спрямована на розвиток і саморозвиток самосвідомості особистості. Складовими психолого-педагогічного супроводу є процеси психологічної та педагогічної підтримки, допомоги з боку «супроводжувачих» педагогів, психологів, наставників, консультантів. Педагогічну підтримку можна подати як систему спільних дій педагогів і студентів, спрямованих на визначення інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання студентських проблем, що заважають їм самостійно досягти бажаних результатів у професійно-навчальній діяльності, самоактуалізуватися в ній.

Психологічну складову супроводу іноземних студентів розуміємо як комплексний метод забезпечення психологічної безпеки студентів, озброєння їх ресурсами для самостійної протидії різним негативним впливам, а також уміннями формувати власний спосіб самозахисту та самовдосконалення шляхом свідомого цілеспрямованого навчання; досягнення фізичного, душевного та соціального пристосування до оточуючого середовища.

Провідними функціями психолого-педагогічного супроводу є:

– *відновлювальна*. Передбачає відновлення тих позитивних якостей, які переважали у студентів до появи змін, що викликані початком навчання в українському виші;

– *компенсуюча*. Проявляється у формуванні в студентів прагнення нівелювати той чи інший недолік за рахунок активізації діяльності у тій галузі, яка їм найбільше подобається, де вони швидше досягають успіхів, прагнуть до самореалізації;

– *стимулююча*. Виражається у підтримці тих позитивних особистісних новоутворень, які є в студентів;

– *корекційна*. Передбачає виправлення тих негативних характерологічних, особистісних змін, що відбулися після початку навчання в українському ВНЗ;

– *соціалізуюча*. Спрямована на надання студенту можливостей для соціального розвитку, соціального пізнання.

Психолого-педагогічний супровід передбачає:

– індивідуальне та групове наставництво, надання психолого-педагогічної підтримки іноземному студенту (будь-яка навчальна, позааудиторна, побутова, комунікативна ситуація), забезпечує адаптаційну підготовку професійного середовища, здатного прийняти майбутнього фахівця;

– організацію мікрогрупових та групових діалогів зі студентами, завдяки яким вони мають можливість віднайти джерела власних труднощів або проблем, допомогти один одному в їх вирішенні (формування позиції «я не наодинці із проблемою»);

– спільне зі студентами обговорення результатів індивідуальної роботи і труднощів, що виникають з викладачами;

– постійне надання інформації про диверсифікацію можливостей вишу та індивідуального вибору, допомога в осмисленні процесу вибору («важливо, що обирають та як»);
– діагностику соціально-побутових умов, можливостей та інтересів студентів, їх життєвих планів та прагнень, мотивів поведінки, рівня сформованості професійних умінь та знань.

Доцільним є дотримання певної етапності дій: діагностика психічного і соціального здоров'я студента (тестування, анкетування, бесіди, аналіз продуктів діяльності); аналіз отриманої інформації, на підставі якої визначалася кількість студентів, що потребують підтримки, характер їх труднощів; спільна розробка рекомендацій для студентів, складання плану допомоги кожному з них; індивідуальне або групове консультування всіх учасників супроводу з приводу визначення шляхів та способів вирішення проблем; реалізація розроблених рекомендацій і технологій супроводу (бесіди, заняття-практикуми, консультування з метою надання допомоги, проведення консультаційно-тренінгових занять); аналіз результатів виконання рекомендацій (Що вдалося? Що не вдалося? Чому?); подальший аналіз розвитку студентів (Що ми робимо в подальшому?). Виокремлення цих етапів є дещо умовним, оскільки кожного іноземного студента власні труднощі, вирішення яких має базуватися на особистісно-орієнтованому підході. Проте для вирішення проблем іноземного студента важливими є зацікавленість та висока мотивація всіх учасників процесу супроводу: студента, педагога-тьютора, викладачів та ін., кожен з яких на певному етапі супроводу виконує різні види діяльності.

Щодо практики реалізації психолого-педагогічного супроводу іноземних студентів, то він був спрямований на оволодіння майбутніми фахівцями змістом тих форм, методів і засобів, що притаманні професійній підготовці майбутніх фахівців та забезпечують їх науково-пошукову діяльність, систематизацію та виокремлення необхідної інформації з широкого спектра джерел.

Для студентів-іноземців було підготовлено методичні матеріали щодо організації навчальної роботи, слухання й конспектування лекцій, підготовки семінарських занять, конспектування першоджерел тощо. Матеріали містили інформацію про структуру навчального року, кількість годин, що відводиться на вивчення навчальних дисциплін, рекомендовану літературу. Студенти дізналися про основні вимоги до професійних компетентностей, яких необхідно набути під час вивчення кожного навчального курсу, форми і терміни контрольних заходів.

Викладачі-тьютори регулярно проглядали конспекти студентів, привчаючи студентів до систематичної самостійної роботи, морально заохочуючи їх, підтримуючи у складних ситуаціях, зберігаючи максимум свободи та відповідальності за вибір рішення. Зазначене сприяло розвитку їх здатності до самопізнання власного рівня адаптивності та його відповідності орієнтирам соціуму, вишу; встановленню тісних контактів викладачів та студентів, вивченню й урахуванню їх індивідуальних особливостей, створенню умов для їх особистісного зростання. Щоденний контроль з боку викладачів привчав іноземних студентів до самоконтролю, цілеспрямованої, раціональної праці.

Установлено, що психолого-педагогічний супровід адаптації іноземних студентів має базуватися на спільній діяльності педагогічної спільноти ВНЗ; наданні максимуму свободи та відповідальності студенту у виборі варіанта вирішення проблем; забезпеченні прав для прийняття студентом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. У зв'язку із зазначеним професорсько-викладацький склад та колектив має надавати допомогу студентам у процесі їх професійного й особистісного становлення, сприяти створенню в мікросоціумі атмосфери свободи, самоповаги й творчості.

Особлива відповідальність у цьому процесі покладається на тьютора (педагога-професіонала, помічника, захисника, координатора, посередника, фасилітатора, організатора) [4], що супроводжує іноземного студента. Його завдання – допомогти студенту в процесі адаптації зробити усвідомлений вибір тих чи інших середовищних форм життя, надати супровід його взаємодії із середовищем, щоб протистояти труднощам зростання, допомогти віднаходженню власної соціальної, моральної ніші в оточуючому його мікросередовищі. У своїй професійній діяльності тьютор має використовувати різні соціальні ролі, змінюючи їх залежно від ситуації. Р. Овчарова виокремлює такі соціальні ролі тьютора: «посередник

(зв'язуюча ланка між особистістю та соціальними службами); захисник інтересів (захист законних прав особистості); учасник спільної діяльності (спонукання людини до дії, соціальної ініціативи, розвитку здатності самому вирішувати власні проблеми); духовний наставник (соціальний патронаж, турбота про формування моральних, загальнолюдських цінностей у соціумі); соціальний терапевт (сприяння особистості в контактах з відповідними фахівцями, допомога у вирішенні конфліктних ситуацій); експерт (відстоювання прав вихованців, визначення методів допустимого компетентного педагогічного втручання у вирішення його проблеми)» [6, с. 73].

Практика довела, що найбільш ефективними є такі форми й методи психолого-педагогічної підтримки іноземних студентів: особистий приклад куратора (тьютора), викладачів ВНЗ, однокурсників; неформальна співбесіда з проблем, вагомих для іноземного студента, з особою, яка має досвід вирішення таких проблем; дискусії, дебати з проблем професійного становлення, типових труднощів і помилок з подальшим психологічним аналізом змодельованих професійно спрямованих ситуацій; адаптаційні тренінги («Культурний асимілятор», «Презентація субкультур», «Як будувати стосунки з іншими?»); комунікативні й рольові тренінги, проектування та реалізація моделей тих чи інших життєвих, соціокультурних, соціопобутових, професійно спрямованих ситуацій. Вагому роль відіграли: індивідуальне доручення (завдання) з урахуванням особистісних якостей, досвіду, знань іноземних студентів з подальшим обговоренням труднощів, що виникли під час його виконання; індивідуальна психолого-педагогічна підтримка фасилітатора в описаних вище напрямках; індивідуальний контроль і масштабний моніторинг діяльності та психоемоційний стан іноземних студентів, у яких виявлено фактори ризику (пригніченість психічно-вольової сфери, замкнутість, депресії, роздратованість, запальність тощо); вивчення проблем, що виникають у побуті й міжособистісних стосунках, знайомство та встановлення довірчих відносин зі студентами, місцевими мешканцями. Студенти залучалися до участі в студентському самоврядуванні, художній самодіяльності, занять спортом. Викладачі постійно використовували мережу Інтернет для інформаційної підтримки професійного становлення іноземних студентів, підвищення їхнього культурного й загальноосвітнього рівнів тощо. Для забезпечення психолого-педагогічного супроводу іноземних студентів була організована система спостережень, діагностичний моніторинг та спільне обговорення результатів діагностики, постійне неформальне спілкування тьюторів, психологів, педагогів зі студентами.

Висновки. Реалізація розробленого психолого-педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів довела свою ефективність і дозволила зробити цей процес педагогічно керованим і коригованим. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень відносимо розробку моделі адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ, організаційно-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до науково-дослідної діяльності.

Список використаних джерел

1. Битянова М.Р. Социальная психология: наука, практика и образ мыслей: учеб. пособие / М.Р. Битянова. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 576 с.
2. Бережнова Л.Н. Полифункциональность сопровождения развития в педагогическом университете / Л.Н. Бережнова, В.И. Богословский // Вестник Московского ун-та. Серия «Педагогич. образование». – 2003. – № 2. – С. 56–62.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессий: учеб. пособие / Э.Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Деловая книга, 2003. – 336 с.
4. Казанцева А.А. Тьюторское сопровождение процесса адаптации иностранных студентов в вузе / А.А. Казанцева // Высшее образование в России. – 2012. – № 10. – С. 157–161.
5. Леонтович О.А. Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения: монография / О.А. Леонтович. – Волгоград: Перемена, 2002. – 435 с.
6. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе / Р.В. Овчарова. – М.: Сфера, 1999 – 240 с.
7. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности. автореф. дис. ... канд. психол. наук 19.00.01 / Ю.В. Слюсарев; Санкт-Петербург гос. ун-т. – СПб., 1992 – 16 с.

References

1. Bytianova, M.R. (2001). *Sotsialnaia psikhohiia: nauka, praktika i obraz myslei* [Social Psychology: science, practice and way of thinking]. Moscow, EKSMO-Press Publ., 576 p. (In Russian).
2. Berezhnova, L.N. & Bohoslovskii, V.I. (2003). *Polifunkttsionalnost soprovozhdeniia razvitiia v pedahohicheskoi universitete* [Polyfunctionality of development support in the Pedagogical University]. *Vestnik Moskovskoi universiteta. Pedahohicheskoe obrazovanie* [Bulletin of Moscow University. Pedagogical Education], no. 2, pp. 56-62 (In Russian).
3. Zeer, E.F. (2003). *Psikhohiia professii. 2-e izd., pererab., dop.* [Psychology of professions]. Moscow, Delovaia kniha Publ., 336 p. (In Russian).
4. Kazantseva, A.A. (2012). *Niutorskoe soprovozhdenie protsessa adaptatsii inostrannykh studentov v vuze* [Tutor support of the process of adaptation of foreign students in the university]. *Vysshee obrazovanie v Rossii* [Higher education in Russia], no. 10, pp. 157-161 (In Russian).
5. Leontovich, O.A. (2002). *Russkie i amerikantsy: paradoksy mezhkulturnogo obshcheniia* [Russians and Americans: paradoxes of intercultural communication]. Volhohrad, Peremena Publ., 435 p. (In Russian).
6. Ovcharova, R.V. (1999). *Prakticheskaia psikhohiia v nachalnoi shkole* [Practical psychology in primary school]. Moscow, Tvorcheskii tsentr "Sfera" Publ., 240 p. (In Russian).
7. Sliusarev, Yu.V. (1992). *Psikhohicheskoe soprovozhdenie kak faktor aktivizatsii samorazvitiia lichnosti. Avtoref. kand. psikhol. nauk* [Psychological support as a factor in the activation of self-development of the individual. Abstract of cand. psychol. sci. diss.]. **Sankt-Peterburh**, 16 p. (In Russian).

В статье раскрыта сущность психолого-педагогического сопровождения иностранных студентов во время обучения в украинских вузах. Акцентируется внимание на понятиях «сопровождение», «психолого-педагогическое сопровождение». Показано, что составляющими психолого-педагогического сопровождения являются процессы психологической и педагогической поддержки, помощи со стороны «сопровождающих» педагогов. Определены ведущие функции психолого-педагогического сопровождения (возобновляющая, компенсирующая, стимулирующая, коррекционная, социализирующая), этапы, формы и методы психолого-педагогической поддержки иностранных студентов.

Ключевые слова: сопровождение, психолого-педагогическое сопровождение, иностранные студенты, тьютор.

The article is devoted to describing the essence of psychological and pedagogical support of foreign students' adaptation for studying in Ukrainian higher educational institutions. Special attention has been paid to the concepts of "support" and "psychological and pedagogical support". It has been shown that the processes of psychological and pedagogical assistance from supporting pedagogical staff are the components of psychological and pedagogical support. The leading functions of psychological and pedagogical support (renewing, compensating, stimulating, correcting, socializing) as well as stages, forms and methods of psychological and pedagogical assistance for foreign students have been determined.

Key words: support, psychological and pedagogical support, foreign students, tutor.

Одержано 7.11.2017.